

РЕЦЕНЗИЯ

от Проф. свещ.ик. д-р ИВАН СТОЯНОВ ИВАНОВ

за дисертация на СТАВР. ИК. МИХАИЛ РУМЕНОВ МИХАЙЛОВ

за присъждане на образователната и научна степен „ДОКТОР“

на тема:

„УСТАВЪТ НА БПЦ-БП: ПРАКТИКА, ПРИЛОЖЕНИЕ И КОЛИЗИИ С ДРУГИТЕ ИЗТОЧНИЦИ НА ЦЪРКОВНО ПРАВО“

Научен ръководител на дисертанта: ПРОФ. ДБН ДИЛЯН НИКОЛАЕВ НИКОЛЧЕВ

На основание чл. 4 от Закона за развитието на академичния състав в Република България и заповед на Ректора на СУ РД 38-650 от 13.12.2023 г. и решение на ФС на Богословския факултет от 30.11.2023 г. протокол н. 5 , съм избран за член на Научното жури (и автор на рецензия) за процедурата по присъждане на образователната и научна степен „доктор“ за дисертацията на ставр. ик. Михаил Михайлов по професионално направление 2.4. Религия и теология / Устройство и управление на БПЦ.

Сведение за докторанта и докторантурата

Ас. ставр. ик. Михаил Руменов Михайлов е православен свещенослужител и асистент в катедра „Практическо богословие“ в Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски“. Роден е на 21 януари 1975 г. в гр. Михайловград (Монтана). През 1994 г. завършва СДС „Св. Йоан Рилски“, а през 2000 г. – Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски“. През 2012 г. придобива магистърска степен в Юридически факултет при ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“, а в края на същата година придобива юридическа правоспособност в Министерство на Правосъдието на Р. България. Зачислен като докторант в катедра „Практическо богословие“ през 2019 г. с тема на дисертационен труд „Уставът на Българската православна църква – практика, приложение и колизии с другите източници на църковно право“; отчислен с право на защита през 2022 г. От 2021 г., след спечелен конкурс, е назначен за асистент в катедра „Практическо богословие“ в Богословски факултет при СУ „Св. Климент Охридски“. Ръкоположен за свещеник на 21 ноември 1997 г. От 01 декември 1997 г. до 14 юни 1999 г. изпълнява длъжността ефимерий при академичния параклис на Богословския факултет при СУ „Св. Климент Охридски“. От 15 юни 1999 г. до 01 юли 2001 г. служи като ефимерий при ПКСХП „Св. Александър Невски“ в гр. София. На 02 юли 2001 г. преминава на клирическо служение в диоцеза на Старозагорска епархия, а от 01 януари 2002 г. до 30 юни 2018 г. е секретар на Старозагорската св. Митрополия. От 01 юли 2018 г. е назначен за свещенослужител в храм „Св. ап. Йоан Богослов“ в гр. София, а от 01 март 2020 г. е енорийски свещеник в храм „Св. вмчк Димитрий“ в гр. София. На 06 август 2003 г. е отличен с офикия протоерей, на 21 ноември 2008 г. и с офикия иконом, а на 20 май 2012 г. – ставрофорен иконом. На 30 юни 2018 г., по решение на Старозагорския епархийски съвет, е удостоен с орден „Св. Игнатий Старозагорски“.

Сведения за дисертацията – задължителни компоненти на дисертационното съчинение, общо за дисертацията и специфика на отделните глави от дисертацията

Изграждам своята рецензия като обобщавам препоръките, мненията, забележките и становищата на колегите от Катедрата, които са свързани с представената от колежата Михайлов дисертация.

Задължителни компоненти на дисертационното съчинение

Дисертационният труд „Уставът на БПЦ-БП: практика, приложение и колизии с другите източници на Църковно право“ се състои от 492 стандартни печатни страници и съдържа: съкращения, предговор, увод, пет глави, заключение, приложения и библиография (общо 129 заглавия). В дисертационното съчинение е приложен научен апарат, състоящ се от 321 бележки под линия.

Ставр. ик. Михаил Михайлов представя едно интердисциплинарно дисертационно съчинение, което обвързва и отразява църковната и канонична практика и по-специално спецификите на Устава на БПЦ-БП. Като изследване, свързано с устройството и управлението на БПЦ, т.е. с проявлението на църковното право на локално (поместно) равнище, настоящият труд кореспондира, черпи от достиженията и прави паралели между общото църковно право, общата теория и философия на правото, отделните отрасли на държавното право в Република България и съдебната практика. В този смисъл изследването борави с категоричния и терминологичен апарат на общата теория на правото и има допирни точки със социологията и статистиката.

Изследването „Уставът на БПЦ-БП: практика, приложение и колизии с другите източници на Църковно право“ представя дългогодишната работа на отец Михайлов, преминала от църковноадминистративно служение в различни поделения на БПЦ в изследователска дейност в Богословския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“, свързана с приложението на поместното ни църковно право. Църковното право е естествена пресечна точка на научните му интереси, свързани едновременно с богословската и юридическата науки, но и логичен резултат от опита и наблюденията, събрани при прякото му и непосредствено участие в организацията на църковния живот, съчетани със съпоставката между практиката и църковноправната доктрина.

Обект на дисертацията е устройството и управлението на БПЦ. Предмет на изследването е Уставът на Българската православна църква – Българска Патриаршия като източник на поместното българско църковно право. В дисертационния труд е поставен акцент върху практиката и приложението на уставните разпоредби, както и колизиите, породени от необходимостта на тяхното съответствие с изискванията на общото църковно право и синхронизирането им с държавното законодателство. *Цели, задачи и методи на изследването:* Дисертационният труд е насочен към юридическо и богословско изследване на УБПЦ-БП. Водещата тема в дисертационния труд е реалната възможност църковният ни статут, като вътрешен регламент на корпоративно сдружение, както го определя и възприема юридическата доктрина, но и като основен източник на поместното църковно право, както го дефинира самият Устав, ефективно да регламентира обществените отношения в областта на устройството и управлението на БПЦ. Това определя и целта на изследването – да представи УБПЦ-БП като регламент, чието точно и еднакво приложение ще го превърне в гарант за законосъобразното управление на поместната ни църква. Така заявената цел определя и задачите на изследването: от една страна, тълкуване на правните норми, влизачи в съдържанието на УБПЦ-БП като нормативен акт, тяхната съпоставка с нормите на другите източници на

църковно право (каноническия корпус, други църковни законоположения и държавното законодателство, регламентиращо обществените отношения в областта на вероизповедните въпроси) и отразяване на съществуващите противоречия; от втора страна – обобщаване на практиката и проследяване на приложението на уставните разпоредби в църковноадминистративния живот на БПЦ, тяхното изменение чрез временни църковни регламенти (синодални наредби) и анализ на констатираните колизии; а от трета страна – да се направи аргументирано и обосновано предложение за съответните нормативни промени, промени, които да обезпечат уеднаквяване на практиката, синхронизиране с нормите на другите източници на църковно право и изготвянето на съответните регламенти и правилници, залегнали като изисквания в самия УБПЦ-БП. *Хронологичните рамки на изследването* се ограничават в периода от приемането на УБПЦ-БП и неговото влизане в сила на 09.01.2009 г. Това ограничение предполага фиксирането на хронологичните граници на дисертацията в рамките на действието на този регламент (2009 – до днес). Тази рамка обаче се разширява от необходимостта да се разгледат и разпоредбите на вече отменените поместни църковни законоположения и да бъдат съпоставени разпоредбите на трите Устава, по които е организирано устройството и управлението на БПЦ след нейното възстановяване (1871 – 2023). *Методология:* Анализът на нормативните текстове се прави чрез прилагане на юридическия (правно-догматически) и социолого-аксиологическия методи, както и съпоставка (сравнителен метод) на нормите на различни източници на църковно право и обобщаване на практиката на българската църковна администрация, в това число и скромната съдебна практика. Към това се добавя и практиката на българския държавен съд по дела, отнасящи се до църковноправни проблеми.

Докторант Михаил Михайлов използва конвенционалните *източници и историография* по темата на дисертацията. Като отделя внимание на въпросите, свързани с устройството и управлението на БПЦ, които са давали повод за разисквания и задълбочени изследвания от учени, занимаващи се с църковноправната наука, но и на изследователи от други области на богословската, историческата и юридическата науки. Настоящото изследване се опира на достиженията и черпи идеи и вдъхновение от съчиненията на български и чуждестранни учени в областта на каноническото право и църковноуставните характеристики. *Основните извори*, използвани при изложението и служещи за съпоставка на различните нормативни разрешения са Екзархийския Устав, приет на 14 май 1871 г., съобразен с всичките му редакции и промени, направени през 1883, 1895/7, 1920 и 1937 г.; Устава на Българската православна църква, влязъл в сила на 03 януари 1951 г., а промулгиран едва на Третия Църковно-народен събор 08 – 10 май 1953 г., и Уставът на Българската православна църква – Българска Патриаршия, приет от Шестия Църковно-народен събор и влязъл в сила на 09 януари 2009 г. авторът употребява немалък брой юридически източници и съдебни решения, отнасящи се до въпроси, разглеждани в изследването. Използвани са също и източници от периодичния църковен и светски печат, както и интернет ресурси от официалната страница на БПЦ- БП, чрез които са оповестени официални решения на Светия Синод, за да бъде компенсирана липсата на възможност за работа със синодалния архив.

Общо за съдържанието на дисертацията:

Съдържанието на дисертационното съчинение представя следните по-важни компоненти. Поради факта, че тази дисертация представя подробен анализ на въпросите, свързани с правилата за устройството и управлението на БПЦ-БП, обективирани в нейния Устав, авторът прави съпоставя структурата на съчинението с обективните реквизити на изложението и неговата последователност: *Предговор*, в който са отразени

разсъждения, въвеждащи читателя в темата на изследването, както и е изказана благодарност към всички, оказали помощ за осъществяване на труда. *Увод*, представляващ представяне на самото съчинение с очертаване на неговия научен обхват. Тук е представен изследвания проблем и е посочена неговата значимост. Изложението е представено в пет глави, съдържащи по няколко раздела. Всяка от петте глави в основната част на съчинението завършва с раздел „Обобщения и изводи“.

В Първата глава, озаглавена „Уставът на БПЦ-БП като източник на правото“, в пет раздела (след кратко въведение и общи бележки) ще се разгледат основните положения и характеристики на УБПЦ-БП, както и неговата структура и съдържание. В тази глава ще се изложат уставните изисквания, свързани с образователния ценз на лицата, включени в органите на църковна власт. В петте раздела на втора глава „Централни органи на църковната власт в БПЦ“ ще бъде отделено място за основните принципи на църковното право и тяхното отражение в църковния ни статут. Съответствието на тези принципи с конкретните уставни разпоредби ще се проследи при представянето на централните органи на църковната власт в поместната ни православна църква, във връзка с тяхното конституиране, състав и правомощия. Анализирани ще бъдат и църковноправните норми, свързани с Църковния събор, патриаршеския институт, Св. Синод и Върховния църковен съвет. Третата глава, носеща заглавие „Местни органи на църковната власт в БПЦ“, съдържа четири раздела, в които ще бъдат разгледани въпросите за служението на епархийския митрополит в БПЦ, съставът и компетенцията на Епархийския съвет и юридическия статус и функциите на църковното настоятелство. Необходимостта от контрол за спазване на правилата и законосъобразното функциониране на организационната система е налага и изследването на нормативната уредба, свързана с църковния съд, комуто са посветени петте раздела на четвърта глава „Църковният съд – регламентация, дейност и предизвикателства“. Тук ще бъде подчертана необходимостта от църковно правосъдие, ще бъдат разгледани въпросите за състава и ведомството на църковните съдилища, ще се посочат правилата за църковното съдопроизводство, както и за реализацията на дисциплинарната и имуществена отговорност според УБПЦ-БП. Особена практическа важност има и маркирането на констатираните неточности, празноти и противоречия на уставните норми, църковноадминистративните актове и действия на органите и членовете на БПЦ, несъответстващи на каноничните принципи и нарушаващи общото църковно право. Тези въпроси ще намерят място в петата глава именувана „Непълноти в УБПЦ-БП и колизии с други източници на Църковно право“. В петте раздела на тази последна глава от дисертацията ще бъдат отразени някои колизии и празноти в поместното ни църковно законодателство. Особен акцент ще бъде поставен върху липсата на брачно и семейно право като църковноправен институт. Ще бъде обърнато внимание и на неизпълнените задължения за изготвянето на регистър за имотите на БПЦ и правилник за методологията на отчисленията от продажба на църковни свещи, във връзка с което ще се направят конкретни предложения. Дисертацията завършва със **Заключение**, в което в обобщен вид ще се представят основните изводи, постигнати с изследването, ще се маркират резултатите от него и ще се уточнят приносните моменти на труда.

Библиографията е достатъчна за това изследване, касаещо предимно българската църковна и канонична практика. **Приложенията** са основен доказателствен материал за целите на дисертацията (представляващи таблица с изискванията на всички актуални и отменени църковни регламенти, свързани с образователния ценз, Проект за

Правилник за дейността на Епархийски съвет и Проект за Регистър на църковните имоти).

Специфики на отделните глави на дисертацията:

ПЪРВА ГЛАВА на съчинението **Устав на Българската православна църква-Българска Патриаршия като източник на правото**. Първата глава на съчинението е уводна. Разкрива се систематично историята на българското църковно законодателство. Определя се мястото на действащия УБПЦ-БП в системата на правото, уточняват се неговите характеристики като правен източник и се излага структурата и съдържанието му. Следвайки общите положения, отразени в самия регламент, най-общо се маркират неговите органи и тяхната функционалност. Главата е разделена на следните точки: Въведетелни общи бележки по УБПЦ-БП и неговото място в системата на правото; Структура и съдържание на УБПЦ-БП; Основни положения и характеристики на УБПЦ-БП; Уставни разпоредби, свързани с образователния ценз.

Изводите, които представя авторът по тази част от съчинението са: УБПЦ-БП като частен източник на църковно право, наред с общите източници на църковно право, е основа за организацията на църковния живот в поместната ни църква, но същевременно има своето място и в общата система на правото, като поражда своето правно действие, не само за членовете на БПЦ, но и за останалите субекти на правото, органите на държавната власт и българския съд. *Научната хипотеза е*, че неточностите, констатирани при направения анализ на уставните текстове, са свързани не толкова със слабости на църковноправната концепция и нормативните формулировки, а главно с приложението на уставните разпоредби. Това налага извода, че трябва да се обърне особено внимание върху еднаквото, точно и стриктно приложение на нормативните текстове, защото ефикасността на всеки нормативен регламент зависи не само от точното формулиране на изискванията, но най-вече от тяхното точно спазване и коректно прилагане.

ВТОРА ГЛАВА разглежда Централни органи на църковната власт в БПЦ. Тази част на съчинението представлява анализ на уставните норми, определящи правилата, свързани с основните органи на църковната власт. Като критерий за класификацията на тези органи е използван териториалният обхват на тяхната юрисдикция, т.е. дали тя се простира върху целия диоцез на БПЦ или само на определена част от него. Разгледани и коментирани са правилата, свързани със състава на органите, начина на тяхното конституиране, правомощията им, както и отклоненията от установените правила. Подточките, съотнесени към изследователските проблеми в тази част от дисертацията са: Основни принципи на църковното право и тяхното отражение в УБПЦ-БП; Църковен събор; Патриаршеският институт според българското църковно право; Свети Синод и Върховен църковен съвет; Обобщения и изводите се отнасят до самите нормативни текстове, съдържащи се в УБПЦ-БП, като според автора не се наблюдава отстъпление от основните канонични принципи, които са съобразени както при процедурите по конституиране на органите на църковно управление, така и в разпределението на техните правомощия. Анализът на практиката обаче разкрива редица несъответствия, чрез които се стига до положението в Светия Синод, като централен орган на църковната власт, да бъдат съсредоточени всички функции на църковната власт – управленска, съдебна и дори законодателна.

ТРЕТА ГЛАВА е озаглавена **Местни органи на църковната власт в БПЦ**.

Учението на Църквата за най-висшата степен на свещената йерархия и общото църковноправно разбиране за този институт предшества разглеждането на уставните разпоредби, свързани с епархийския митрополит, което е изложено в тази раздел.

Авторът анализира критериите за класификация на органите на църковна власт в БПЦ, като в тази глава разглежда онези органи, чиято юрисдикция е свързана с определени територии от диоцеза на БПЦ, където те осъществяват своите правомощия. Акцентът пада върху следните изследователски аспекти: Служението на митрополита в БПЦ - между изискванията на свещените канони, уставните разпоредби и съвременната практика; Епархийски съвет – състав и компетенция; Църковното настоятелство – юридически статус и функции; като изводи авторът подчертава При направения анализ на местните органи на църковна власт освен дисбаланса при приложение на двата основни принципа – йерархическия и съборния, проличава и отстъплението от принципа за разделение на властите, който, макар и не изрично прогласен, е заявен в общите положения на УБПЦ-БП. Сериозно отклонение от иначе нормативно санкционирания принцип на пожизнеността показва прегледа на църковноадминистративната практика на БПЦ. *Хипотезата* на автора в тази глава от дисертацията е, че местните колегиални органи на църковна власт – епархийския съвет и църковното настоятелство са управителни, макар и с ограничена компетентност, а не само съвещателни органи.

ЧЕТВЪРТА ГЛАВА изследва **Църковният съд – регламентация, дейност предизвикателства**. Авторът предлага на вниманието на научната общност едно задълбочено и критично изследване върху Църковното правосъдие, като акцентира на необходимостта от църковно правосъдие със спецификите на Българския църковен съд и Църковно съдопроизводство; прави анализ на Дисциплинарната и имуществената отговорност според разпоредбите на УБПЦ-БП, в които те вече за обособени и отделени от правилата, свързани с църковния съд. Отец Михайлов онагледява и анализира уредбата с конкретни конкретни примери, показващи разбирането на органите на църковна власт за прилагане на тези правила и е констатирано несъответствието на практиката с нормативните изисквания. В своите изводи иконом Михайлов дръзва да направи една много строга и ангажираща църковното внимание констатация. Според него наблюденията върху настоящата църковна съдебна практика показва, че е налице отсъствие на добро познаване на материалноправните и процесуалноправните норми, отнасящи се до юридическата отговорност в Църквата и нейното реализиране чрез правораздавателната дейност на църковния съд. Неглижирането на църковносъдебния институт, неразбирането на принципите на църковния съд, смесване на компетенциите на различните органи, свързани с правосъдната функция на Църквата, формализирането на някои от църковносъдебните дела и злоупотребата с право са само част от белезите, които очертават сегашния облик и състояние на църковния съд.

Положителен принос имат препоръките от автора, касаещи гореспоменатите компетенции на Църковния съд, а именно: заслужава си да бъдат положени усилия в посока подобряване на църковното правосъдие. Това може да бъде постигнато чрез допускането в съдебния процес на лица с добра църковноправна подготовка. Подобна идея е възприета и сполучливо формулирана в Проекта за Екзархийски устав, приет от Втория Църковно-народен събор, който така и не е породил своето действие. Подобно разрешение ще позволи, без да се negliжира и подценява особената роля и централното място на епископа и на епископския събор, в църковния съд да е възможно и допустимо да бъдат привлечени специалисти с добра експертиза в областта на църковното право, които да подпомагат църковния съд при оформянето, постановяването и прилагането на

присъди, които да не бъдат повод за съблазън, а със своята обективна и точна аргументация да гарантират своето изпълнение.

Извън стандартния за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ дисертационен труд, авторът дава своя принос на едно много високо емпирично изследователско ниво. Той отправя научния си поглед и прави *позитивна критика* на въпроси, които пряко или косвено се отнасят не само до редактирането или изправлението на УБПЦ, но и неговото реално правно и административно прилагане, в съответствие със съвременните нужди на БПЦ-БП и нейните клирици и народ.

Това е развито по амбициозен за млад изследовател анализ в **ПЕТА ГЛАВА** на дисертацията: **Непълноти в УБПЦ-БП и колизии с други източници на църковно право**. Авторът се старее обективно и безпристрастно да направи анализ на „непълнотите“ в църковния ни регламент. Той констатира противоречията с други източници на църковно право. Тези проблемни места са споменати и в хода на самото изследване, но тук е поставен акцент върху тях, при който коментиранията са само споменати, а онези, които не са били обект на анализ, са по-подробно анализирани Освен изброяване на забелязаните проблемни пунктове в Устава, като механизми за тяхното отстраняване и преодоляване, са предложени конкретни идеи, които могат да бъдат използвани при бъдещи законодателни ревизии на поместното ни църковно право, отнасящи се до: Брачното право; Единния синодален регистър за имотите; продажбата и употребата на Църковната свещ.

С отправен синовен поглед към висшата власт на БПЦ-БП авторът ставр.ик. Михайлов предлага не просто хипотези за изправлението на гореспоменатите „колизии“ в Устава, но и *модел* за тяхното разрешаване, като обобщава: Изложеното в четирите раздела на пета глава показва наличието на слабости, които могат да бъдат преодоленни при действието на разпоредбите на самия Устав. Това обаче предполага анализирането на тези слабости и воля те да бъдат поправени при приложение на разпоредбите, определящи периодичното свикване на Църковния събор на редовни сесии. Реализацията му зависи от визията и волята на върховния управителен орган на БПЦ – Св. Синод. От визията за необходимостта от своевременно актуализиране на поместното ни църковно законодателство и от волята за споделяне на отговорността и грижата за ръководството на Българската православна църква, при реализиране на принципа на съборността, който изисква йерархията заедно с православно изпълнение да осъществява устройството и управлението на църквата ни.

Основните приноси предложени от дисертанта са:

1. Настоящото изследване представлява пръв опит в българската църковноправна наука за цялостен анализ за УБПЦ-БП като източник на поместното църковно право;

2. Направено е сравнение между разпоредбите на вече отменените устави и тези на действащия, с което е проследено развитието на каноничните институти, отразени в устройствения статут на БПЦ;

3. Приведена е част от практиката на държавите съдилища, свързана с въпроси, регламентирани в Устава, с което е указано разбирането на Българския съд за значението на уставните разпоредби като приложимо право, тяхната валидност и признаване;

4. Въпреки липсата на изследвания, свързани с конкретния регламент, както и обективните затруднения, породени от невъзможността за работа с архива на Св. Синод, е направен обстоен и задълбочен прочит на поместното църковно право, базиран на самия УБПЦ-БП, но съобразен с действащите Синодални наредби и решенията на Св. Синод, отразяващи се на устройството и управлението на БПЦ;

5. Анализирани са известната църковноадминистративна практика в БПЦ – като приложно поле на Устава, и са отбелязани нейните несъответствия с нормативните изисквания;

6. Предложени са проекти за някои от регламентите, които, въпреки текстовете на Преходните и заключителни разпоредби на УБПЦ-БП, все още не са изготвени и приети;

Независимо от амбициозно предложените повече от три приноса в дисертацията, авторът се аргументира в заключението на работата си и приемам предложените приноси за обективни.

Публикации по темата на дисертацията:

1. „Синодални наредби: правна характеристика, функции и приложение“, издадена в списание „Богословска мисъл“, кн. 2/2017, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISSN 1310-7909

2. „Военното свещенство: необходимост и нормативни предпоставки за неговата реализация“, издадена в Сборник статии „Свидетелство, служение и богослужение на Църквата“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021 г., ISBN 978-954-07-5158-0

3. „Собствеността на БПЦ – между църковното и гражданското право“, издадена в Сборник Научни четения на тема „Право и религия“, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, 2021 г., ISBN 978-954-07-5133-7

4. „Бракът в България – предмет на законодателна регламентация и канонична уредба“, издадена в сп. „Богословска мисъл“, кн. 2/2021, Университетско издателство „Св. Климент Охридски“, ISSN 1310-7909

За информация прилагам част от *Мотивираното предложение* на научния ръководител на докторанта: „С този дисертационен труд ставр. ик. Михаил Михайлов показва по безспорен начин умение за работа с богословски и правни източници, както и със съдебната практика на БПЦ-БП и с постановления от гражданското законодателство в областта на вероизповеданията. Изследването доказва неговата добра теоретична подготовка и самостоятелност. Работата е четивна, правилно структурирана и това я прави лесна за ползване. Написана е на точен богословско-юридически език... Гореизложеното ми дава основание да заключа, че дисертационният труд на ставр. ик. Михаил Михайлов има необходимите качества и отговаря на всички формални и съдържателни изисквания на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане, тъй като съдържа редица научни и приложни приноси от църковноправен характер. Дисертационният текст и представените публикации по темата безусловно показват, че докторантът притежава необходимите теоретични знания по специалността и способности за самостоятелни научни изследвания“.

Авторефератът отговаря на изискванията.

Документацията, представена по процедурата, е пълна и са направени изискуемите проверки. Не е констатирано плагиатство. Декларирам, че нямам съвместни публикации с кандидата.

Цитирането под черта отговаря на стандарта и е еднакво за целия корпус на текста.

Съкращенията кореспондират на пълните наименования в текста.

В представения дисертационен труд трудно се констатира опасни за обективността на изследването недостатъци. Прави обаче впечатление прекаленото използване на обстоятелствени и дълги изречения, които понякога размиват спецификата на изследваната строга юридическа материя и принасят за увеличаването на обема на така трудните за изследване и интерпретиране обект и предмет на изследването. Това вероятно е стил на автора, който определя неговата автентичност и не пречи за правилното разбиране и осмисляне на текста от страна на компетентните читатели.

В заключение

На основание на цялостната работа на дисертанта по време на обучението си в докторантската програма по Църковно право и Устав и управление на БПЦ, както и на представения дисертационен труд и публикуваните статии, свързани с темата на дисертацията

Препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на нашия асистент ставр.ик. Михаил Михайлов научната и образователна степен „доктор“.

Проф. свещ.ик. д-р Иван Иванов